

УДК 347.346

А.О. ЛАРЧЕНКО, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ МІЖ АКЦІОНЕРАМИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ)

Ключеві слова: договір між акціонерами, корпоративне право, управління господарським товариством, акціонерне товариство

Дослідження у сфері правового регулювання договорів між акціонерами обумовлені необхідністю вдосконалення українського законодавства, яке недостатньо регламентує порядок укладення договорів між акціонерами, їх зміст та виконання. Відсутність відповідних законодавчих положень про способи забезпечення виконання зобов'язань за договором між акціонерами, а також способи захисту порушених прав сторони такого договору в українському праві створює перешкоди розвитку даного інституту в Україні, який довів свою ефективність і практичне значення в корпоративному управлінні товариством в багатьох західних державах. Суттєві зміни до законодавства РФ, зокрема, внесення положень про договори між акціонерами позитивно вплинули на розвиток даного інституту в Російській Федерації. Досвід РФ у регулюванні договорів між акціонерами представляється досить успішним, і може слугувати прикладом для України.

Договір між акціонерами – порівняно новий та недостатньо вивчений феномен в українській правовій літературі. Аналіз договорів між акціонерами можна знайти в сучасній господарчій практиці. В якості приклада можна привести роботи таких українських вчених та практикуючих юристів, як С. Демченко та Г. Остапович, О.І. Виговський, А.П. Єфименко, В.І. Жабський, І. Ласка, А. Овіденко, Р. Огнев'юк, Д. Шевченко та ін. Прикладом

аналізу даного інституту в праві РФ є роботи таких російських вчених, як І. Корнев і В. Арутюнян, В. Рублев, І. Нікіфоров, І. Булгаков та М. Нохріна, І. Остапець та А. Коновалов, А.Б. Костирко, А.А. Кирилових та ін. При цьому, в роботах українських вчених значна увага приділялася розгляду позицій вищих судових органів України, а саме Рекомендацій ВГСУ [1, 2] і Постанови Пленуму ВСУ [3], та їх впливу на подальший розвиток інституту договорів між акціонерами у вітчизняному корпоративному праві. Метою цієї статті є дослідження позитивного досвіду РФ, де законодавче закріплення договорів між акціонерами відбулося на рік пізніше відповідного закріплення в законодавстві України, але детальне визначення змісту договору між акціонерами і засобів захисту порушених прав сторін такого договору в законодавстві дозволило РФ уникнути ситуації, в якій застосування договорів між акціонерами виявляється ризикованим і непередбачуваним, і яка склалася тепер в Україні.

Протягом довгого часу не було ясності відносно можливості застосування та виконання договорів між акціонерами в Російській Федерації. Тим не менш, такі договори уклалися між акціонерами російських компаній, а також в рамках російських компаній із іноземним учасником. При цьому сторони, за наявності іноземного елемента, підпорядковували такі договори іноземному праву та передбачали вирішення своїх потенційних спорів у міжнародних комерційних арбітражних судах. Наукова юридична російська думка дає позитивну відповідь на питання про визнання правомірності існування договорів між акціонерами в акціонерній діловій практиці [4, с.27–32; 5, с.6–10; 6, с.12–15; 7, с.228–235].

В той же час російські арбітражні суди виносили постанови про те, що договори між акціонерами за участі російських компаній не можуть регулюватися іноземним правом, що визначені питання не можна включати в акціонерні угоди, відмовляти акціонерам у захисті їх прав, що виникають із таких договорів.

Так, Федеральний арбітражний суд Західно-Сибірського округу визнав недійсним ряд положень договору, укладеного між акціонерами компанії «Мегафон», які встановлювали строки проведення річних загальних зборів акціонерів, порядок та строк скликання позачергових загальних зборів акціонерів, кворум для прийняття рішень загальних зборів акціонерів, пропорційне призначення акціонерів в раду директорів, обов'язок дотримання та порядок здійснення права привілейованої купівлі акцій тощо, посиляючись на їхню невідповідність Конституції РФ, Цивільному кодексу РФ, Федеральному закону «Про акціонерні товариства» [8–10].

Зокрема, Федеральний арбітражний суд Західно-Сибірського округу вказав, що в силу статей 96, 98 ЦК РФ та п.2 ст.1, п.2 ст.11 Закону «Про акціонерні товариства» статус та діяльність будь-якого акціонерного товариства Російської Федерації, права та обов'язки акціонерів російської юридичної особи регулюються виключно положеннями російського законодавства та установчими документами; укладені договори між акціонерами не можуть порушувати законодавство держави та установчі документи товариства. Також суд дійшов висновку, що автономія волі не являється абсолютною в жодному правопорядку, вибір закону за волею учасників угоди в більшості держав завжди має передумовою закон держави, що дозволяє такий вибір та визначає межі дозволеного. Більше того, суд визнав положення договору між акціонерами невідповідними ч.2 п.1 ст.47 Закону «Про акціонерні товариства» та п. 11.2 Статуту Товариства в частині визначення строків річних загальних зборів та можливість зміни строків повідомлення про збори. Суд дійшов висновку, що положення договору між акціонерами, з розпорядження акціонерами своїм правами по своєму характеру являється відмовою від прав, наданих їм за законодавством РФ. Таке положення є нічим іншим, як прямим втручанням в суверенні права держави, порушенням конститу-

ційних принципів російського права, основ правопорядку РФ. Такі висновки Суду викликали обґрунтовану критику в юридичній літературі.

Правомірність застосування договорів між акціонерами заперечувалася судами і в тих випадках, коли сторонами спору були тільки суб'єкти російського цивільного права. Так, Постанова ФАС Московського округу від 16.04.2003 р. № КГ–А40/1855-03, визнала правомірним відмову у позові ЗАТ «Филиттех» про зобов'язання відповідача утриматися від здійснення дій по голосуванню «проти» або «утримався» на загальних зборах акціонерів ЗАТ «Филиттех» з питання затвердження проекту змін до статуту. Суд вказав, що акціонер, який являється володарем акцій, вправі на свій розсуд здійснювати право на голосування з питань, віднесених до компетенції загальних зборів. Таким чином, було здійснено висновок про невизнання правомірності договорів між акціонерами, та, відповідно, неможливості зобов'язання акціонера голосувати визначеним чином [11].

Ситуація суттєво змінилася тільки після того, як 10.06.2009 р. набрав чинності Федеральний закон від 03.06.2009 р. № 115-ФЗ (далі – Закон № 115-ФЗ) [12]. Цей законодавчий акт вніс зміни до Федерального закону від 26.12.1995 р. № 208-ФЗ «Про акціонерні товариства», які створили правові основи для укладання договорів між акціонерами.

Для цілей створення правових основ використання в російській корпоративній практиці інституту договору між акціонерами Закон № 115-ФЗ доповнив Закон «Про акціонерні товариства» новою ст.32.1 «Договір між акціонерами». За цією статтею договір між акціонерами представляє собою договір, що укладений між акціонерами та який визначає узгоджений порядок здійснення ними прав, засвідчених акціями, та/або особливості здійснення прав на акції.

Предметом договору між акціонерами часто являється зобов'язання його сторін здійс-

новати визначеним чином згадані права та/або утримуватися від їх здійснення.

При цьому договором між акціонерами можуть бути наступні конкретні зобов'язання:

- 1) голосувати визначеним чином на загальних зборах акціонерів;
- 2) узгоджувати варіант голосування із іншими акціонерами;
- 3) набувати та відчужувати акції за заздалегідь визначеною ціною та (або) за умови настання визначених обставин;
- 4) утримуватися від відчуження акцій до наступу визначених обставин;
- 5) здійснювати узгоджено інші дії, пов'язані із управлінням товариством, із діяльністю, реорганізацією та ліквідацією акціонерного товариства.

Не можуть бути предметом договору між акціонерами зобов'язання сторін договору голосувати згідно вказівок органів управління акціонерного товариства, у відношенні до акцій якого укладений договір між акціонерами. Більше того, як відмічається в Концепції розвитку цивільного законодавства РФ, вони не можуть змінювати корпоративну структуру, порядок прийняття корпоративних рішень, та інші корпоративні правила, встановлювані по відношенню до третіх осіб, що не являються учасниками договору між акціонерами. Їх умови не можуть протирічити законодавчим, в тому числі антимонопольним заборонам, природі відносин або публічним інтересам [13].

Договір між акціонерами укладається у письмовій формі шляхом укладення одного документу, підписаного сторонами. Договір між акціонерами може бути укладений тільки у відношенні всіх акцій, що належать стороні договору між акціонерами. Договір між акціонерами має обов'язкову силу лише для його сторін. Таким чином, порушення одним із учасників умов договору між акціонерами не створює наслідків для акціонерного товариства.

Стороною договору між акціонерами може бути будь-який акціонер компанії, у відношенні до якої укладається такий договір, за умови дотримання встановленого законом

порядку: сторона, що вступає в договір, зобов'язана укласти його у відношенні до всіх належних їй акцій. Отже, виходячи із формулювання закону, само товариство не може бути стороною договору між акціонерами [10].

Досліджуючи становлення та розвиток інституту договорів між акціонерами в праві Російської Федерації можна дійти наступних висновків. На початку, разом із позитивним закріпленням правомірності договорів між акціонерами в юридичній літературі, арбітражні суди не визнали правомірність таких договорів, здебільшого через відсутність відповідного законодавчого закріплення. Тим не менш, законодавчі органи внесли ясність із внесенням змін до Федерального закону «Про акціонерні товариства». Позитивні зміни в законодавстві, зокрема визнання та визначення договорів між акціонерами справили позитивний вплив на розвиток даного інституту в діловій практиці РФ.

На даному етапі розвитку української правової системи законодавством чітко не встановлений перелік питань, які можуть бути врегульовані договором між акціонерами, при цьому існують позиції вищих судових інстанцій України, які фактично роблять ризикованим застосування договорів між акціонерами в Україні. Для того, щоб забезпечити максимальний захист інтересів акціонерів та акціонерного товариства в цілому необхідно внести відповідні зміни до ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [14], а саме доповнити її та передбачити чіткий перелік питань, які можуть бути предметом регулювання акціонерних угод, зокрема, передбачити питання:

– що пов'язані з корпоративним управлінням компанією, зокрема, з порядком формування органів управління. Наприклад, кожному акціонерові надається право висунути свого кандидата на посаду члена ради директорів компанії, за якого може проголосувати решта акціонерів;

– які стосуються порядку голосування на загальних зборах акціонерів. Наприклад, положення що ніхто з акціонерів не повинен го-

лосувати за внесення змін до статуту або за зміну розміру статутного капіталу компанії, якщо тільки протилежне рішення не буде ухвалене всіма акціонерами;

– які стосуються порядку обігу акцій. Наприклад, про порядок встановлення певних обмежень на відчуження акцій або на порядок їх обов'язкового продажу в певних ситуаціях;

– які встановлюють правила для пошуку компромісного виходу із ситуацій, в яких сторони не можуть досягти згоди з будь-яких питань, пов'язаних із управлінням компанією;

– арбітражне застереження і право, що підлягає застосуванню. Сторони обумовлюють право, що підлягає застосуванню, і умови арбітражного вирішення можливого конфлікту.

Всі вищенаведені зміни до законодавства дозволяють створити:

– ефективний механізм захисту прав акціонерного товариства та його акціонерів, зокрема захист прав міноритарних акціонерів;

– забезпечать максимальну стабільність цивільних відносин та цивільного обігу;

– унеможливають зловживання з боку акціонерів, які ухиляються від участі в загальних зборах. Чітка правова регламентація та визначення вичерпного переліку питань, які можуть регулюватися акціонерними угодами, дозволить забезпечити ефективне здійснення корпоративного управління діяльністю акціонерних товариств, а це є необхідною передумовою досягнення балансу інтересів у корпоративних правовідносинах.

У питанні розвитку законодавства, в частині регулювання договорів між акціонерами, досить успішним є досвід РФ. Російський законодавець шляхом закріплення відповідних положень про договори між акціонерами в цивільному законодавстві створив впевненість у правовому захисті цих договорів, та вніс ясність у коло питань, що можуть охоплювати договори між акціонерами і які не суперечать імперативним нормам та публічному порядку РФ. Відповідні зміни в законодавстві України сприятимуть ефективному застосуванню договору між акціонерами,

який є одним із широко застосовуваних, оперативних та гнучких правових засобів, за допомогою якого учасники корпоративних відносин задовольняють свої потреби та інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендації президії Вищого господарського суду України : від 28.12.2009 р., № 04-06/190 // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 1. – Ст. 8.

2. Рекомендації президії Вищого господарського суду України : від 28.12.2007 р., № 04-5/14. // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – Ст. 22.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» : від 24.10.2008 р., № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11.

4. Никифоров И. Соглашения между акционерами в российском праве: есть ли альтернатива? / Никифоров И., Булгаков И., Нохрина М. // Корпоративный юрист. – 2006. – № 11 – С. 27–32.

5. Сергеев А. П. Юридическая природа и исполнимость соглашений акционеров по российскому праву / Сергеев А. П. // Корпоративный юрист. – 2007. – № 10. – С. 6–10.

6. Федотов И. Соглашения акционеров в отечественной юридической практике / Федотов И. // Корпоративный юрист. – 2007. – № 5. – С. 12–15.

7. Ананьев Д. В. Применение иностранного права к соглашениям акционеров / Ананьев Д. В., Ловырев Д. Е. // Московский журнал международного права. – 2004. – № 1. – С. 228–235.

8. Постановление Федерального арбитражного суда Западно-Сибирского округа : от 31.03.2006 г., № Ф04-2109/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.resheniya-sudov.ru/2005-2006/109811>.

9. Конституция Российской Федерации : от 12.12.1993 г. // Собрание законодательства РФ. – 2009. – № 4. – Ст. 445.

10. Федеральный закон «Об акционерных

обществах» : от 26.12.1995 г. // Собрание законодательства РФ. – 1996. – № 1. – Ст. 1.

11. Постановление ФАС Московского округа : от 16.04.2003 г., № КГ-А40/1855-03 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://koteh.ru/putevoditel/4258.html>.

12. Федеральный закон «О внесении изменений в Федеральный закон «Об акционерных обществах» и статью 30 Федерального закона «О рынке ценных бумаг» : от

03.06.2009 г., № 115-ФЗ.

13. Концепция развития гражданского законодательства Российской Федерации / одобрена решением Совета при Президенте РФ по кодификации и совершенствованию гражданского законодательства : от 07.10.2009 г.

14. Закон України «Про акціонерні товариства» : від 17.09.2008 р., № 514-VI // ВВР України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

Ларченко А. О. Правове регулювання договорів між акціонерами (на прикладі Російської Федерації) / А. О. Ларченко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 504–508 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11aoprpf.pdf>

Розглянуто питання розвитку договорів між акціонерами в праві РФ, тобто судова практика арбітражних судів щодо таких договорів, а також законодавче закріплення їх змісту в Федеральному Законі «Про акціонерні товариства» із відповідними рекомендаціями щодо вдосконалення законодавства України в частині регулювання договорів між акціонерами.

Ларченко А.О. Правовое регулирование договоров между акционерами (на примере Российской Федерации)

Рассмотрены вопросы развития договоров между акционерами в праве РФ, то есть судебная практика арбитражных судов относительно таких договоров, а также законодательное закрепление их содержания в Федеральном Законе «Про акционерные общества» с соответствующими рекомендациями по усовершенствованию законодательства Украины в части регулирования договоров между акционерами.

Larchenko A.O. Legal Regulation of Shareholders' Agreements (the Example of Russian Federation)

Questions of development of shareholder's agreements in the law of Russian Federation, likewise the practice of arbitration tribunal's and the legal regulation of their substance in the Federal Law «On joint-stock companies» are considered, as well as guidelines for improvement of Ukrainian legislation on shareholders' agreements are made.